

לתורה את עצבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תרחץ
ערש"ק פרשת ואתחנן

"הרב קרוי אב" - קשר הרב לתלמידיו

אהבה להשי"ת כרשפי אש

ההוספה בת"ת מט"ו באב ואילך

הנסיונות מגלות באדם כחות נעלמים

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ואתחנן, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס 'לקראת שבת' (גליון תרחץ), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם [ובפרט במדור "חידושי פוגיות", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים], ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויזכר לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויה"ר שנוזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונוזכה לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מטפסים לאחוז בקירת המזרח

הטיפוס הלזה הכריע בין שני המאמרים הסוערים בים התלמוד, בארחות חיי האדם, חד אמר פעלא דיממא אנן, ולא איברא לילא אלא לשינתא, וחד אמר לא איברא לילא אלא לגירסא, ובא לו החנוני הראמעני ומכריע ביניהם ועושה לילות כימים, כמ"ש ותורה אור.

טיפוס כזה הי' חזון נפרץ בדור הקודם, כי זהו פריו של החינוך הישן אשר השריש את חיבתה של התורה בעומק לב כל ילד, והאמת הגמור הוא אשר בצאת הילד לאויר העולם, כבר נמצא בסביבה של אהבת תורה וחיבתה, ועוד טרם ידע הנער קרוא אבא אימא כבר ראה מחזות של חיבת התורה, אבא מדפדף ספר גדול, אימא מצפצפת בספר עב ואחיו מביט בספר קטן ומרנן, והחינוך הלזה העמיד לנו גם אנשים בינונים מלאים כל טוב ומפיקים אור נוגה בחיי יושר ודרכים נעימים.

ועתה מה?

הבעלי בתים בורים ועמי הארץ, ועם זה מטפסים לאחוז בקירת המזרח, הרבנים לובשים קרני הרה"ג ומנגחים את הרשכבהגיי"ם, והרשכבהגיי"ם מתאמצים לעוף בשמי רום לאחוז בטלית שאינה שלהם, שותים צוננים ונכזים ברותחין.

הכלל, חללה של עולם מלאה רעל וארס נורא, מה רבו חללי המעופפים אל אשר לעולם לא יגיעו, ומה גדלו מספרי הקרבנות העולים יום יום על מזבח ההזי' ותקות שוא.

ועלינו לקונן קינה ארוכה לא רק על ענף מהאילן של הדור הקודם, כי אם גם על עלה וחציר, כי טובים המה מהאגסים שקדים ורמונים של הדור ההוה, ואת אשר יהי' בדור הבא מי ישורנו?

טובה פעולה אחת מאלף אנחות

מחשבות ורעיונות כמו אלה ממלאים מוח ולב איש הבינים, כלומר העומד באולם בין שני העולמים דדור הקודם וההוה, וחושב מחשבות על דבר אחרית הימים בדור הבא, אשר גורלו תלוי רק בגרעיני הזריעה ובנטיעה.

אחת יוכל לנחם את הקונן, פתגם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרש"ב] זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע באחד ממכתביו אלי, לאמר: טובה פעולה אחת מאלף אנחות, אלקיני חי ותורה ומצות נצחיים המה, עזוב את האנחה ושקוד בעבודה בפועל ויחנך האלקים.

(אגרות קודש חט"ו סוף עמ' תלה ואילך)

מכון אור החסידות Or Hachasidus
 סניף ארץ הקודש Head Office
 ת.ד. 2033 1469 President St. #BSMT
 כפר חב"ד 6084000 Brooklyn, NY 11213
 03-738-3734 United States
 Likras@likras.org (718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
 הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,
 הרב רפאל לבנוני, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תוכן הענינים

ה. מקרא אני דורש.....

הרב קרוי אב

יבאר הכרח רש"י להוסיף ד"כשם שהתלמידים קרויים בניו כו" כן הרב קרוי אב", דהוא ממ"ש לפני"ז דהלימוד עם התלמידים צ"ל באופן "שיהיו מחודדים בפיו", וחוב זה לטרוח בהלימוד עד שישלול לגמרי אפשריות לטעות מתאים רק בהתמסרות דאב לבנו, ובדרך זו יפרש המשך לשון רש"י ודיוקן

(עי"פ לקוטי שיהות ח"ט ע' 33 ואילך)

ט. פנינים עיונים וביאורים קצרים.....

לא להוסיף - בשום אופן / מדוע בעניין רשות הרבים נכללים בני נח בס' ריבוא?

י. יינה של תורה.....

אהבה להשי"ת כרשפי אש

המסילה לאהבת השי"ת / אהבה של צימאון לעומת אהבה של דביקות / ידיעת הנברא בגדלות ה' - מעוררת צימאון לבלתי מושג / אהבה ויראה גם יחד

(עי"פ לקוטי שיהות ח"ד עמ' 32 ואילך)

טו. פנינים דרוש ואגדה.....

בלשון אחר - ה"א"ל"ף" לא ניכר / צצאת ממצרים - אבל להיות בארץ!

טז. חידושי סוגיות.....

גדר ההוספה בת"ת מט"ו באב ואילך

יפלל להוכיח דאין הכוונה להוסיף סתם בלימוד, אלא הכוונה ללימוד בפרדס כדי להתדבק בשכינה, ועפ"ז יתבארו כמה דקדוקים בדברי הרמב"ם ועוד פוסקים

(עי"פ לקוטי שיהות ח"ד עמ' 41 ואילך)

כ. תורת חיים.....

הנסיון מגבי

רבים הנסיונות העומדים בפני איש יהודי; הנסיונות באים כדי לגלות באדם כחות נעלמים, ולכשיתגבר עליהם - יווכח שאין בהם ממש, ויבוא לעלי ולהתנשאות

כב. דרכי החסידות.....

חנווני של פעם

דרכי החסידות

שיחות ומכתבים בעניני עבודת ה'

מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

חנווני של פעם

בצאת הילד לאויר העולם, כבר נמצא בסביבה של אהבת תורה וחיבתה, ועוד טרם ידע הנער קרוא אבא אימא כבר ראה מחזות של חיבת התורה, אבא מדפדף ספר גדול, אימא מצפצפת בספר עב ואחיו מביט בספר קטן ומרנן, והחינוך הלזה העמיד לנו גם אנשים בינונים מלאים כל טוב ומפיקים אור נוגה בחיי יושר ודרכים נעימים

מה נעים הוא חותמו של דור העבר

הצטערתי במאד בשמעי מפטירת חותנו האיש ירא אלקים והלומד תורה בחיבה תנצב"ה, ובבקשה למסור דברי ניחום בשמי לרעיתו ת', כי המקום ינחם אותם בתוך אבלי ציון וירושלים ת"ו.

כן הענפים הישנים, אשר נשאו את פרים נכרתים ונטמנים בעפר, והאם תמורתם חדשים עולים? בלתי ספק אשר בכל דור ודור מששת ימי בראשית עד היום קוננו על ההולך, כי כן הטביע הבורא בטבע הנבראים לקונן להנעדר ר"ל, אבל עד כמה עלינו החיים בדור הזה לקונן על העדרו של אחד מהדור הקדום, או מדורנו.

חותנו ע"ה ה' בעל-הבית, לא הרה"ג וגם לא רב, לא טפס בכתלים ולא דילג בהררי עד למלאות כריסו בטיטולים [-תוארים] של סוע"ה או עה"י [=סיני ועוקר הרים או עמוד הימיני] ופטיש החזק, כי אם בעל-הבית חנווני, בן תורה ואוהבה, למדה באהבה בחיבה, בנעימה ובענג רוחני.

מה נעים הוא חותמו של דור העבר, איש בינוני ופרטי החי על אחריות עצמו, ואינו חייב להעולם כלום, ואין העולם חייב לו, ועמד במעלה עליונה וגדולה כזו אשר לימוד התורה בנגלה ובנסתר ה' כדבר מוכרחי אשר בלעדו אי אפשר להיות, וזולת זאת אי אפשר לחיות.

ולקיים כל מצותי, ולכל אחד ואחד מישראל ניתנו הכחות למלאות זה, והקישוים שפוגשים בלימוד או בקיום המצות הרי הוא כמה שכתוב 'כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלקיכם', וכשעומדים בנסיון מצליחים באופן יותר מהרגיל, וכבר ידוע פסק חז"ל 'יגעת ומצאת', והוספתו בלימוד התורה ובקיום המצות יוסיף גם כן בכריאות אמו שתליט"א אותה מזכיר במכתבו.

(אגרות קודש חכ"א ע' שכה)

איזוהי הדרך להקל הנסיונות והבלבולים שבדרך החיים

...לשאלתו איזוהי הדרך להקל הנסיונות והבלבולים שבדרך החיים של בני ישראל בעולמנו זה, חיים על פי תורתנו תורת חיים ובקיום מצותי עליהן נאמר וחי בהם.

ידועים בזה דברי רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע, אשר מזה גופא צריך להתעורר בתוספת אומץ לחיות חיים על פי הוראת אלקים חיים, מבלי להביט על נסיון קושי וסבל, והוא בהתבוננו - אשר בודאי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ואינו מבקש אלא לפי כחן, ובאם נתוסף בנסיון בודאי ובודאי שמקודם לזה הוסיפו בכחות פנימיים של העומד בנסיון, אלא שכמו בנצחון בדברים גשמים, אם האחד הוא בכבודות, מטיל ספק בכחות שלו ובנפילת רוח, עלול שינצחוהו ויפול גם אם הוא גבור יותר מהמנגד שלו, שלכן הרי הודגש בכמה מקומות על ההכרח לעבוד את האלקים מתוך שמחה וטוב לבב ובטחון חזק בנצחון הטוב והקדוש. ולא תמיד הוא הזמן לעשיית חשבון קר ויבש [ובפרט חשבון ע"פ הוראת נפש הבהמית].

ובהכירי את אביו שי' מקודם לכן מתוך מכתבים ועתה גם נפגשנו פנים אל פנים, תקותי חזקה אשר שורות אלו המעטות - תספיקנה. ובסגנון הכתוב, תן לחכם ויחכם עוד.

(אגרות קודש חכ"ב ע' שנו ואילך)

מקרא אני דורש

ביאורים ופירושים בפשוטו של מקרא

הרב קרוי אב

יבאר הכרח רש"י להוסיף ד"כשם שהתלמידים קרויים בניו כו' כך הרב קרוי אב", שהוא ממ"ש לפנ"ז דהלימוד עם התלמידים צ"ל באופן "שיהיו מחודדים בפיק", וחיוב זה לטרוח בהלימוד עד שישלול לגמרי אפשריות לטעות מתאים רק בהתמסרות דאב לבנו, ובדרך זו יפרש המשך לשון רש"י ודיוקן

א. "ושנתם לבניך" (פרשתנו ו, ז) - ומפרש רש"י, (שאינן הכוונה ל"בנים" כמובן של תולדות כפשוטו, אלא) הכוונה היא לתלמידים:

"לבניך - אלו התלמידים. מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בניו, שנאמר 'בנים אתם לה' אלקיכם', ואומר: 'בני הנביאים אשר בבית א-ל', וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל קראם בניו, שנאמר 'בני עתה אל תשלו'". [וכבר נת' ענין זה באר היטב, והצריכותא בכל ג' הפסוקים שמביא רש"י - במדור זה בש"פ ואתחנן תשס"ח, עיי"ש].

ולאחר מכן ממשיך רש"י:

"וכשם שהתלמידים קרויים בניו, שנאמר בניו אתם לה' אלקיכם, כך הרב קרוי אב, שנאמר 'אבי אבי רכב ישראל וגו'".

ובמשכיל לדוד תמה טובא על דברי רש"י אלו, וז"ל:

"...מאי דמסיים הכא רש"י - 'וכשם שהתלמידים וכו' כך הרב קרוי אב וכו' - לא ידענא מי הכניסו לזה, דבלא זה קרא דהכא ניחא, דהואיל והתלמידים קרויים בניו, שפיר קאמר ושנתם לבניך"!

כלומר: לאחר שכבר הוכיח רש"י כי "לבניך" פירושו "התלמידים" ונתיישב פירושו הכתוב "ושנתם לבניך" - מה עוד קשה לו שלכן הוצרך להוסיף שגם "הרב קרוי אב"? [וראה שם שממשיך לתרץ, ומסיים: "ועם היות שקצת דחוק לומר שזו כוונת רש"י, לא ידענא מילתא דעדיפא מינה; ותמיהה לי על מוהרא"ם ז"ל ודישרן סמיכין שלא העירו בזה"].

תורת חיים

מכתבי עצות והדרכות בעבודת השי"ת
בחיי היום יום

הנסיון מגבי'

רבים הנסיונות העומדים בפני איש יהודי; הנסיונות באים כדי לגלות באדם כחות נעלמים, ולכשיתגבר עליהם - יווכח שאין בהם ממש, ויבוא לעלי' ולהתנשאות

מלשון הגבהה והתנשאות

מאשרים קבלת מכתביו... המשך הדו"ח מהפעולות בעיר... שנתקלו בכמה קישורים וכו'.

ויהי רצון שכמו בהנ"ל ראו הצלחה למעלה מהמשוער, יווכחו שזוהי הוראה נוספת שהקישורים שפוגשים בעבודה הק' דהפצת המעינות חוצה והפצת היהדות בכלל, אין זה אלא נסיון, וענין נסיון הרי זה כמו שכתוב 'כי מנסה' וגו', וכפירוש רבנו הזקן מנסה מלשון 'ארים נס', הגבהה, ושבודאי שכל הלוקח חלק בכל הנ"ל - פועל זה הגבהה בכל עניניו וגם בעניניו הפרטים. וכלשון רבנו הזקן, נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, ואז הרי מוסיפים אומץ עוד יותר בפעולות האמורות, והענינים מסתדרים באופן דהליכה מחיל אל חיל.

ומובן שמרשותו ומזכותו למסור כל האמור לכל המשתתפים בפעולות בביוסו המוסדות הק' ובהפצת המעינות, ויהי רצון שיהיו דבריו יוצאים מן הלב ויכנסו ללב השומעים.

(אגרות קודש חיי"ט ע' קסב-ג)

כשעומדים בנסיון מצליחים יותר מהרגיל

במענה על מכתבו... בו כותב אודות הקישורים בלימודו.

הנה אל יפול ח"ו ברוחו מזה, כי כל אחד ואחד נצטוו בלימוד תורתנו תורת חיים

ב. ויש להוסיף ולדייק בפרטי הדברים (וראה גם באר בשדה כאן):

א) גם אם רש"י רוצה לומר שהרב קרוי אב, היה צריך לומר בקיצור: "וכן הרב קרוי אב"; למה הוא מאריך בלשונו ומדגיש: "וכשם שהתלמידים קרויים בנים . . . כך הרב קרוי אב"?

ב) יתירה מזו: רש"י אינו מסתפק באומרו "וכשם שהתלמידים קרויים בנים", אלא מוסיף ומביא ראיה, "שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם". והדבר תמוה ביותר: הרי זה עתה הביא רש"י ראיה זו כהוכחה על כך ש"לבניך אלו התלמידים" (ביחד עם שתי ראיות נוספות)! למה צריך רש"י לחזור ולהוכיח ש"בנים" פירושו "תלמידים", ולהביא שוב ראיה (ודוקא ראיה זו)?

וואכן, בספרי כאן (מקור דברי רש"י) אמרו: "וכשם שהתלמידים קרויים בנים, כך הרב קרוי אב", ולא הביאו שוב ראיה לדבר.

ג) כדי להראות ש"הרב קרוי אב", מספיק להביא את לשון הכתוב – מדברי אלישע על רבו אליהו – "אבי אבי"; אולם רש"י אינו מסתפק בזה, אלא מוסיף ומעתיק את המשך הלשון – "רכב ישראל". ולכאורה, מה שייך לכאן "רכב ישראל"?

ד) יתירה מזו: רש"י אף מוסיף ומציין (לאחר התיבות "רכב ישראל") "וגומר". ומזה משמע שגם ההמשך שם – ("רכב ישראל) ופרשיו" – נוגע הוא לענינו [וראה בפרש"י על פ' האזינו (לב, ז), ששם מביא רש"י פסוק זה (לענין אחר), ושם העתיק רק "אבי אבי רכב ישראל" – ולא הוסיף "וגומר"]; אם כן, מזה שרש"י אינו מעתיק תיבת "ופרשיו" במפורש, אלא רק רומז לה על ידי "וגומר" – מובן שזה נוגע פחות מאשר התיבות "אבי אבי רכב ישראל" עצמן. וצ"ב.

ג. ויש לומר בביאור הענין:

הנה על תיבת "ושננתם" מפרש רש"י: "לשון חידוד הוא, שיהיו מחודדים בפיו, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד", ומובן שכדי ללמד את התלמיד באופן זה נדרש מאמץ ויגיעה. נשאלת השאלה: מדוע באמת יתחייב הרב להתייגע כל כך עד שהדברים יהיו "מחודדים" בפיהם של תלמידיו?

בשלמא אם היינו מפרשים "לבניך" כפשוטו – ילדים – אז היה מובן, שאב צריך לעשות כל שביכולתו בשביל ילדיו היוצאים ממעיו; אך כיון שחידש לנו רש"י ש"לבניך אלו התלמידים", נדרש הסבר: לכאורה די ומספיק עצם הדבר שהרב מוכן ללמוד עם יהודים שאינם מבני משפחתו וכו', ומדוע נחייב אותו להתייגע כל כך עד כדי "ושננתם"?

וכדי לתת טעם בענין זה – ממשך רש"י ש"הרב קרוי אב", ומענה מובן:

כיון שהרב נחשב (בענין הלימוד) כמו "אב" לתלמידיו, לכן צריך הוא להתמסר אליהם (בשייכות לענין הלימוד) באותה מסירה ונתינה כמו אב המתמסר לילדיו הגשמיים.

הוא זמן מסוגל לעורר בעצמו רגש של שפלות ונמיכות רוח (ולכן אז הוא זמן דחשבון הנפש בקריאת שמע של המטה, תיקון חצות וכו', כידוע בכתבי האריז"ל).

ואע"פ שהשפלות הוא תנאי מוקדם בכל ענין של לימוד התורה, כמבואר נמי ברמב"ם כאן ש"לא בגסי הרוח היא מצוי' כו' אלא בדכא ושפל רוח", שזוהי הקדמה להלימוד, ד"אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן ולא באלו שלומדין מתוך עידון כו' אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה" – הרי כ"ז הם דברים הקשורים עם ביטול ושבירת הגוף וכיו"ב; אבל כדי לזכות ב"כתר התורה", צריך הלימוד עצמו להיות מתוך ביטול ושפלות ונמיכות הרוח, להתקשר ולהתדבק בקדושת התורה, וזהו ע"י לימוד התורה בלילה דוקא.

וזהו גם תוכן השכר ד"מוסיף יוסיף" – "יוסיף חיים על חייו"; וכן לאידך – העונש ד"ודלא יוסיף כו'". דהנה ההוספה דלימוד התורה בלילות הוא לא זמן נוסף בכמות, אלא בעיקר הוספה באיכות,

שזוכה ב"כתר התורה" ומתדבק בשכינה; וזהו "יוסיף חיים על חייו", היינו לא רק הוספה בחיים כפשוטו, אלא גם הוספה באיכות, חיים נעלים יותר, כמובא ביומא עא ע"א "מחי' חיים יתן לך חיים", דהיינו חיים נעלים יותר בחיי עוה"ז, עיי' שם, וע"ד מה שפירש רבינו גרשום ב"ב שם ד"מוסיף ימים לעולם הבא", די"ל שאין הכוונה רק לחיי עוה"ב אלא רוצה לומר שימי העוה"ב יהיו לו בעוה"ז, וכהא דברכות יז ע"א "עולמך תראה בחיך". כאשר אינו מוסיף בלימוד התורה בלילות ה"ז מורה שאין נוגע לו "לזכות בכתר התורה" ואשר כוונתו בלימוד התורה היא בשביל השגת חכמת התורה, ולא לזה שהיא חכמתו של הקב"ה, קדושת התורה, שזהו אמיתית ענינה וגדרה ובשביל זה צ"ל עיקר עסק התורה של האדם (עיי' בב"ח שם), ולולא זה חסר בעיקר החיות של איש ישראל, שהוא עצם קדושת התורה. ולכן חסרים לו "חיים" אלה (כעין מש"כ בב"ח דחסרון דבר זה הביא לאבדן הארץ וחורבנה כו', עיי"ש). ומחי' חיים יזכנו לחיי נצח בבנין ציון וירושלים.

בכתר תורה", דמשמע יותר שהתורה היא כתר לאדם המוכתר בה].

ומענתה יש לומר, שכוונת הרמב"ם הכא ב"כתר" שבתוך התורה שזוכין לו בלילה, הוא לעיקרה ומהותה של תורה, דהיינו לא מה שהאדם מבין ומשיג בשכל אלא הדביקות בנותן התורה. וכמבואר בארוכה בב"ח או"ח סי' מז שעיקרו של עסק התורה הוא "שנהי" עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה. . ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה' המה ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה", ומבאר שם שזהו גם תוכן ברכת התורה, "להודות לו על נתינת התורה לעמו ישראל כדי שיהיו דבקים בקדושתה ובשכינה ית', והוא המכוון בכרכת אשר בחר בנו על אשר קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו תורתו הקדושה כלי חמדתו שהי' משתעשע בה בכל יום כדי שתתדבק נשמתו בעצמות קדושת התורה ורוחניותה ולהוריד השכינה בקרבנו כו".

ולפ"ז יעלה היטב דיוק לשון הרמב"ם "אין אדם למד רוב חכמתו. . ולא יאבד אפילו א' מהן. . אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה", דלכאורה "דברי חכמה" (נוספים על "תלמוד תורה") מאי שייכי הכא, והרי מדובר בחכמת התורה. אלא שכוונת הרמב"ם ב"דברי חכמה" היא ללימוד ענינים של "פרדס" (המבוארים בד' פרקים הראשונים של ספר היד), הנקראים "דברי חכמה" להיותם ענינים

העמוקים ביותר שבתורה (עיי' בארוכה בהקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש), וזהו דקאמר הכא, שע"י לימוד הלילה זוכים ל"כתר התורה", כי הרגשת "רוחניות וקדושת מקור מוצא התורה" (שהוא "כתר התורה" כנ"ל) באה ע"י לימוד עניני "פרדס" וחכמת האמת העוסקים בגדלות הבורא וכו' (עיי' הל' ת"ת לרבינו הזקן פ"ב ס"ב מה שהביא מספרי ומהרמב"ן).

ולפ"ז מ"ש הרמב"ם שעיקר הלימוד בלילה הוא ב"דברי חכמה" הולם היטב מ"ש בכתבי האריז"ל (הובא בבאר היטב ריש או"ח) שעיקר לימוד התורה בלילה הוא באגדה ובחכמת האמת].

ומענתה תבאר השייכות בין "לזכות בכתר התורה" ללימוד בלילה דוקא. דזה שזוכים ל"כתר התורה" ע"י לימוד התורה בלילה אינו (רק) מפני שבליילה אפשר להתמסר יותר ללימוד בהתיישבות הראוי, אלא גם ובעיקר לפי שבליילה ישנה סגולה מיוחדת שלימודו יהי' באופן שמתקשר (נוסף על חכמת התורה גם) לשכינתו ית'.

ולכך ממשיך הרמב"ם "אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה, וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד כו", להדגיש שאין הכוונה רק לקנין דברי תורה ולהתיישבות בחכמת התורה, אלא "לפנימיות התורה", שהיא "רנה של תורה", והיא הפועלת שיהי' עליו "חוט של חסד"].

והיינו לפי שהדביקות בנותן התורה קשורה עם לימוד התורה מתוך שפלות וביטוי, שדוקא בלימוד כזה אפשרית דביקות אמיתית בקדושת התורה, והלילה

ד. וכדי להדגיש שתואר "אב" שנקרא בו הרב, אינו תואר של כבוד גרידא, אלא שהוא מטיל עליו חובה להתמסר ולהתייגע בלימודו עם תלמידיו - מדייק רש"י ומשווה, שזה שהרב הוא "אב" הוא בדיוק כמו שהתלמידים הם "בנים". וזהו אומר:

"כשם שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם" - והרי זה שבני ישראל הם "בנים" לה', מטיל עליהם התחייבות גדולה כלפי רבם, שמכח זה הם מחוייבים בשמירת כל התרי"ג מצוות [ועד שאין רגע אחד שיהודי פנוי ח"ו ממלכות שמים, אלא תמיד הוא מחוייב לעסוק בלימוד התורה או בענינים המסייעים לזה ("לשם שמים")!]

"כך הרב קרוי אב" - באופן המטיל עליו חובה ואחריות (כאב לבנו), עד כדי כך שעליו לטרוח עם התלמידים ולהביא לכך שדברי תורה יהיו מחודדין בפייהם.

ה. והראיה על זה - שהרב קרוי אב, באופן המחייב אותו להתמסר לתלמידיו ולטרוח עד שיהיו דברי תורה מחודדים אצלם - מביא רש"י מדברי אלישע על רבו אליהו: "אבי אבי, רכב ישראל ופרשיו".

והענין בזה:

הנה כבר למדנו בפ' בשלח (יד, ו-ז. ועוד), ש"רכב" הוא כלי שמשמשים בו במלחמה; וה"פרש" הוא זה היודע לנהוג ב"רכב" ולכוון אותו לנצחון המלחמה.

ומזה שבהמשך להתואר "אבי אבי", שאמר אלישע על אליהו בתור רבו - אמר את התואר "רכב ישראל ופרשיו", מובן, שגם ענין זה של נצחון במלחמה שייך לתפקיד ה"רב".

וכנראה במוחש:

לעתים תכופות קורה, שלאחר שהתלמיד למד איזה ענין והבין סברא מסויימת, עולה ברעיונו סברא שניה הסותרת לסברא הראשונה, וכשאין ביכלתו לנצח ב"מלחמה" זו (אין לו תשובה נכונה שתשלול את הסברא הסותרת), נולד אצלו ספק בלימודו והוא "מגמגם בו".

וזהו איפוא תפקידו של הרב, בתור "רכב ישראל" - הרב צריך לתת לתלמיד את ה'כלי' (ה"רכב") לנצח במלחמה העיונית, והיינו: הכללים וההסברים שעל ידם יוכל להכריע בין הסברות המנוגדות, כך שדברי תורה יהיו מחודדים בפיו, בלי ספק וגמגום.

ו. אמנם רש"י אינו מסתפק בתיבות "רכב ישראל" - אלא מוסיף "וגומר", הרומז לתיבת "ופרשיו":

לפעמים יתכן שגם כשהרב נותן כללים ויסודות ("רכב") לתלמיד, אין התלמיד יודע היכן וכיצד להשתמש בהם, ואז צריך הרב להיות גם "פרש" (היושב על הרכב ומנהיגו)

– עליו להראות לתלמיד את דרך הלימוד ולסייע לו להשתמש ב"רכב" בפועל.

ובמלים פשוטות:

גם כאשר ללוחם יש רכב – עדיין הוא אינו בטוח שינצח במלחמה, כי יתכן שהוא אינו יודע כיצד לנהוג ברכב; כאשר מצטרף גם "פרש", שמנהיג את הרכב ומוביל אותו למחוז חפצו, אז תגדל הוודאות שהמלחמה אכן תסתיים בנצחון.

ולענינו: יש שנתנית הכללים בלימוד ("רכב ישראל") לא מספיקה, שכן התלמיד מסתבך ואינו יודע להשתמש בכללים אלו כדבעי; ואז צריך הרב לשמש גם כ"פרש", להראות לו כיצד להשתמש עם הכללים ולהגיע לבירור הענין הנלמד עד תומו.

לפי זה יובן גם מדוע רש"י אינו מביא את תיבת "ופרשיו" במפורש, אלא רק רומז אותה על ידי הציון "וגומר":

בדרך כלל, הרב אינו צריך לשמש גם כ"פרשיו", כי הכללים וההסברים היסודיים ("רכב ישראל") מספיקים לתלמיד. זה שהרב צריך להיות גם "פרש", ולהוליך את התלמיד בפועל עד למיצוי הענין עד תומו – זהו דבר שנצרך רק במקרים יוצאים מן הכלל (כגון כאשר התלמיד נמצא במצב ירוד ביותר, שלכן אינו יכול להשתמש בכללים בכחות עצמו; או לאידך גיסא, כאשר הענין הנלמד הוא מסובך ועמוק ביותר). לכן רש"י מעתיק במפורש רק את התיבות "רכב ישראל", השייכות לעיקר תפקידו של הרב, ואילו לתיבת "ופרשיו" הוא מורה רק באמצעות רמז.

ישראל, בין יושבי אהל ובין בעל עסק.

והנה ברמ"א (י"ד סי' רמו סכ"ג) הביא דברי הש"ס הללו כהמשך לדברי המחבר ע"ד גודל מעלת לימוד התורה בלילה "מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו א' מהן בשינה באכילה ושת"י ושיחה וכיוצא בהם אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה", ומוסיף הרמ"א "כי אין אדם לומד רוב חכמתו כי אם בלילה (ומסיים) ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך כו". ומשמע לכאורה דהגדר דהך הוספה בלימוד אינו שייך לחיוב הכללי דת"ת, אלא שייך להסגולה המיוחדת שנאמרה על לימוד התורה בלילה. ודו"ק נמי בל' הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג הי"ג), שהוא מקור הדברים כאן, שמתחיל "אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה [דהיינו מצות ת"ת סתם], אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה כו" [שהוא גדר מיוחד דמעלת לימוד בלילה]. ועל דא קאמרינן "דמוסיף יוסיף", שיש שכר מיוחד על לימוד בלילה דוקא.

אב"ז עפ"ז צ"ע, איך אפשר לומר "ודלא מוסיף יאסף . . . תקברי אימי" כו', וכי אפשר שרק בגלל חסרון עליו מיוחד דלימוד בלילה ראוי להענש כך?!

והנה מצינו ברמב"ם הל' ת"ת פ"ג שהביא ב' תנאים להגיע לענין המיוחד ד"כתר תורה", (א) "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת כך היא דרכה של תורה פת במלח

תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחי' ובתורה אתה עמל". (ב) "אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרוצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו כו". ויש לדייק, דבענין ראשון נקט "להיות מוכתר בכתר תורה", ואילו הכא כתב "מי שרוצה לזכות בכתר התורה".

והנראה בזה, דב' ענינים איתנהו ב"כתר תורה": (א) חלק נעלה מחלקי התורה הנקרא "כתר" שלה (כדאשכחן במגילה כח ע"ב דהלכות שבתורה נק' "כתרה של תורה"). (ב) זה שהתורה היא כתר של האדם הלומדה.

והנה, אף שבכללות כוונת הרמב"ם בפרק זה היא לאופן הב' (עיי' לקו"ש חכ"ז ע' 243 ואילך), יש לומר שבמתק לשונו מרמז גם לענין הא' הנ"ל. וזהו החילוק בין ב' ההלכות הנ"ל. דבהלכה הא' "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה" הכוונה לגדר "כתר תורה" באופן הב' דלעיל, שהתורה נעשית כל מציאותו (וזהו הפירוש שהאדם "מוכתר בכתר תורה"). משא"כ בסוף הפרק "אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרוצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו כו", לא קאמר שהתורה תהי' "כתר" שלו, אלא "לזכות" לענין נעלה שיש בתורה גופא, לזכות ב"כתר התורה". וזהו ששינה ונקט "לזכות בכתר התורה", ד"לזכות" מורה שהכוונה שזוכה לאיזה דבר, והדבר הוא "כתר התורה", הכתר של התורה [משא"כ לעיל שכ' "ולהיות מוכתר

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

משא"כ כדיבוריו של משה אולי אין לדייק בהם כ"כ ומותר להוסיף עליהם.

ולכן הביא רש"י דוגמא מכל האופנים, להשמיענו שאין להוסיף כלל על מה שכתוב בתורה בכל ג' האופנים.

(ע"פ שיחת שי"פ ראה תשכ"ט)

מדוע בעניין רשות הרבים נכללים בני נח בס' ריבוא?

שמור את יום השבת לקדשו כאשר צווח ה' אלקיך

כאשר צווח - קודם מתן תורה, במרה (ח.יב.רש"י)

בגדר רשות הרבים לענין שבת, סבירא להו לכמה ראשונים ש"כל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים" (לשון כ"ק אדמו"ר הזקן בשו"ע סי' שמה סי"א, ושי"ג). ואף שמספר ששים רבוא הוא "כדגלי מדבר", שרק בני ישראל היו שם, מ"מ משמע בכ"מ מהאחרונים דבמספר סי' רבוא נכללים גם עכו"ם.

ויש לבאר הטעם לזה, דהנה על השבת נצטוו במרה (ראה שבת פז, ב), ובמרה - קודם מתן תורה, הי' לישראל דין "בני נח".

ואף שבנוגע לכל שאר המצוות שנאמרו קודם מתן תורה הנה הטעם לקיומם הוא רק מפני שנאמרו בסניי, ולא מה שנאמרו קודם מ"ת (ראה פירוש המשניות להרמב"ם ספ"ז דחולין, ומה שנתבאר בזה בלקו"ש ח"ח עמ' 49 הע' 6), מ"מ שונה מצות שבת בזה שלאחר מ"ת נאמר להם שישמרו את דיני השבת "כאשר צווח - במרה", והיינו, שעניני שבת שלאחר מ"ת הוגדרו לפי דיני השבת שבמרה.

ומכיון שקודם מ"ת היו ישראל בגדר "בני נח", וברשות הרבים שלהם גם בני נח בכלל, ממילא כן הוא גם לאחר מ"ת, שבששים רבוא נכללו גם בני נח. וק"ל.

(ע"פ אגרות קודש ח"ש - בתרנ"ה. בתשפ"ו. בתתקל"ו)

לא להוסיף - בשום אופן

לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם כגון חמש פרישות בתפילין, חמשת מינין בלולב וחמש ציציות (ד.ב.רש"י)

בנוגע למצוות התורה מצינו ג' אופנים. דישנן מצוות שכתוב בתורה הן אמירת הקב"ה את המצווה והן אמירתן ע"י משה לישראל, וישנן מצוות שכתוב בתורה רק אמירתן ע"י הקב"ה ולא אמירתה ע"י משה לישראל, וישנן מצוות שכתוב בהן רק אמירתן ע"י משה ולא אמירתן ע"י הקב"ה. ועפ"ז יש לפרש מה שהביא רש"י ג' דוגמאות אלו דווקא שאין להוסיף בהן על המצווה, כי כל אחת ממצוות אלו - מסוג אחר הן:

מצוות **אֱזָרָב** נאמרה בפ' המועדות, שבתחילתה כתוב "וידבר ה' אל משה לאמר" (אמור כג, לג), ובסופה "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" (שם, מד). במצוות **ציצית** כתוב רק "ויאמר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית וגו'" (שלה טו, לו ואילך), אך לא נכתב בפירוש שאמר משה את המצווה לישראל. ובמצוות **תפילין** כתוב שמה אמר מצוה זו לישראל, ולא אמירתה ע"י הקב"ה. דבפ' בא נכתבה מצוות תפילין בהמשך ל"ויאמר משה אל העם", ופרשיות **שמע' ויהי' אם שמוע'**, הן חלק מחומש דברים, שכל הספר הם דברי משה לבני ישראל.

ואף שפשוט הוא שכל המצוות כולן נאמרו ע"י הקב"ה ונאמרו לישראל ע"י משה, ורק שבתורה לא נכתב כן במפורש, אך בנוגע למצוות כל תוספי, הי' מקום לומר שרק במצוות שנאמר בהן שנאמרו ע"י משה - אין להוסיף, כי משה פירט וביאר את כל פרטי המצווה, וע"כ כל פרטי המצווה מדויקים הם. אך במצוות שכתוב בהן רק דברי הקב"ה, מפני שנאמרו בקיצור נמרץ, אולי מותר להוסיף בהן ולהרחיב את פרטי המצווה.

וכמו"כ יש מקום לומר להיפך, שדברי הקב"ה נאמרו בתכלית הדיוק, וע"כ אין להוסיף עליהם,

הידושי סוגיות

עיון ופולפול בסוגיות הפרשה

גדר ההוספה בת"ת מט"ו באב ואילך

יפולל להוכיח דאין הכוונה להוסיף סתם בלימוד, אלא הכוונה ללימוד בפרדס כדי להתדבק בשכינה, ועפ"ז יתבארו כמה דקדוקים בדברי הרמב"ם ועוד פוסקים

לו חובה זו; ואי נימא דקאי רק בבעל עסק שריחיים על צווארו ויוצא י"ח בקביעות עתים ביום ובלילה (כמבואר ברמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ח ובשאר פוסקים), ויש היוצא בפרק א' שחרית ופרק א' ערבית (עיי' מנחות שם), ובא להדר ולהוסיף בת"ת (יותר מחיובו), עדיין צלה"ב למה לא מצינו כה"ג היכא שהימים מאריכין והלילות מתקצרין, דאף מאן דנתוסף ליי' בזמן דהיום אז יוסף ביום, ולא נתברר עדיין החילוק בין הוספה זו בלילה להוספתה ביום. ואדרבה, אם שכר מיוחד לו כשמוסיף לימודו בלילה (שאינו זמן של טירדא בעסק), כ"ש וק"ו שיש לו שכר כשמוסיף ביום, בזמן שפטור מן הדין.

ובכ"ל צ"ע בזה, כי פשוט לשון הש"ס הוא שיש כאן הוראה כללית, לכל

תנן בסוף תענית "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכו'", ובגמ' שם קאמר כמה טעמי אהך יום טוב, ומסיים "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף כו'", ופרש"י "מכאן ואילך מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו". וברשב"ם בב"ב קכ"ב: ביאר ש"מתוך שהלילות מאריכין והימים מתקצרין צריך לעסוק בלימודו גם בלילה".

ויש לעיין, הידור הוספה זו דלימוד התורה - מאי משמע. דהנה אם יושב אהל הוא הלא כבר "חייב לעסוק בתורה יומם ולילה ממש" (לשון רבינו הזקן בהל' ת"ת פ"ג ס"ה), מדין "ודברת בם בשבתך בביתך גו'" ו"לא ימוש גו'" (עיי' מנחות צט: הל' ת"ת שם להלן, ורי"ן נדרים ח ע"א), ומה הוסיפה

פנינים

דרוש ואגדה

לצאת ממצרים – אבל להיות בארץ!

ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו
לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו
(ו, כב)

יש לכאר זה בעבודת האדם לקונו:
יציאת מצרים ברוחניות היא היציאה
מכל המדידות וההגבלות, היינו, שיש לעבוד
את הקב"ה מבלי להתחשב עם ההגבלות
וה"מיצרים" של העולם הזה.
עלול אדם לחשוב, שא"כ, עליו להיות
מופשט לגמרי מעניני עולם הזה, ולעלות ל"רקיע
השביעי"... שהרי צריכים לצאת מ"מצרים"!

וזהו שמשמיענו הכתוב "ואותנו הוציא משם
גוי' לתת לנו את הארץ", שהכוונה ב"יציאת
מצרים" אינה לעמוד בתנועה של הפשטה
מהעולם, אלא להיות בתוך "הארץ" – ענינים
ארציים של עולם הזה, ולעשות מהם גופא כלים
לאלקות.

והיינו, ש"יציאת מצרים" פירושו שאפי'
שנמצאים בתוך מקום שבכחינת 'מצרים', אין
להתחשב עם ההגבלות שבו, אלא צריכים להיות
מקושרים להקב"ה עצמו, ולהעלות גם את
הענינים הארציים להיות כלים לאלקות, שיהיו
מכון ומדור לשבתו יתברך.

(ציפ' שיחת ליל ב' דחג הפסח תשי"ז)

בלשון אהר – ה"אל"ף" לא ניכר

שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד
ה' אחד – ה' חד
(ו, ד. תרגום אונקלוס)

ידוע מה שכתוב בספרים, שפירוש 'אחד'
שמורכב מג' אותיות א' ח' וד' הוא שה"ד'
רקיעים וארץ [שמרומזים באות ח'] וד' רוחות
העולם [שמרומזים באות ד'] בטלים אל האל"ף
הוא אלופו של עולם" (לשון כ"ק אדמו"ר הזקן
נ"ע בתורה אור ויחי מז, ב). ונמצא שאותיות
ח' וד' מורות על העולם, ואות א' על הקב"ה
"אלופו של עולם".

ונהג, החילוק בין לשון הקודש לשאר
הלשונות הוא שבלשון הקודש להיותו הלשון בו
נברא העולם ע"י הקב"ה, הקדושה היא בגלוי.
משא"כ בשאר הלשונות אין קדושתו של הקב"ה
גלוי" כ"כ.

ועפ"ז יש לפרש מה שבלשון הקודש אומרים
"ה' אחד", ובתרגום "ה' חד", כי בלשון הקודש
ניכר בגלוי ש"הו' רקיעים וארץ וד' רוחות
העולם בטלים אל האל"ף הוא אלופו של עולם".
משא"כ בלשון תרגום, אין ה"אל"ף ניכר.

דאף שגם בלשון תרגום פירוש 'חד' הוא
'אחד', והיינו שגם בלשון תרגום מובנת אחדותו
של הקב"ה, מ"מ להיותה לשון תרגום אין
אחדותו של הקב"ה ניכרת בה בגלוי כ"כ כמו
בלשון הקודש, ולכן אומרים 'חד' ולא 'אחד'.

(ציפ' שיחת ליל שמחת תורה תשמ"ז)

יינה של תורה

ביאורים בעניני הפרשה על דרך החסידות

אהבה להשי"ת כרשפי אש

המסילה לאהבת השי"ת / אהבה של צימאון לעומת אהבה של דביקות / ידיעת
הנברא בגדלות ה' – מעוררת צימאון לבלתי מושג / אהבה ויראה גם יחד

מיסודי הדת, היא המצווה שנצטוונו בפרשתנו, והיא "ואהבת את ה' אלקיך",
שיהא איש ישראל אוהב את הקב"ה בכל לבו נפשו ומאודו.

ויש ליתן הדעת במהות מצוה זו ופרטיה: יש לברר אהבה זו מהי, ובאיזה אופן נרגשת
היא אצל האדם בלבו פנימה, וגם יש לחקור מהי הדרך והמסילה אשר בה יגיע איש
הישראלי להיות אוהב את השי"ת, ובמה עליו להתבונן ולתקוע דעתו עד אשר יבוא
לקיום מצוה זו.

המסילה לאהבת השי"ת

והנה הרמב"ם בריש ספרו² נדרש לבאר מהות האהבה והיראה ודרכיהן, וכה לשונו:
"הא-ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה ממנו, שנאמר³ "ואהבת את ה'
אלקיך", ונאמר "את ה' אלקיך תירא"⁴. והיאך היא הדרך לאהבתו וליראתו, בשעה
שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים והגדולים, ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך
ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול. כמו

(1) פרשתנו ו, ה.

(2) ה' יסודי התורה ריש פרק ב.

(3) דברים ו, ה.

(4) שם יג.

וגם מידת האהבה המבוארת כאן, אינה האהבה של דביקות וקירוב בהשי"ת, אלא היא נובעת מרגש הריחוק ופחיתות הערך מול הקב"ה, שלכן הוא צמא ומשתוקק לקרבה אליו ית'.

ואם כן נמצא שהאהבה והיראה המבוארות כאן אינן שונות לגמרי זו מזו, אלא שתיהן נובעות מאותה הכרה בריחוק האדם מגדולת הבורא ורוממותו, שכתוצאה מהרגשת ריחוק זו הרי מחד הוא משתוקק ומתאוה להתקרב עוד לידיעתו ית', ומאידך הרגשת שפלותו פועלת שיבטל דעתו ורצונותיו לפניו ית'.

וכאשר ילך האדם בדרך זו, שמתבונן ברוממות והפלאות הבורא ית"ש, וגם יעמיק דעתו בנפלאות הבריאה, ויבוא להרגשה אשר רחוק ונחות הוא למאוד מקדושתו ית', הנה מזה ייוולדו בלבו רגשות האהבה והיראה להקב"ה, שמחד הוא "אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול", ומאידך "נרתע לאחוריו וירא ויפחד" מגדלות הבורא ורוממותו.

שאמר דוד⁵ "צמאה נפשי לאלקים לאל חי".

וממשיך הרמב"ם לבאר הדרך ליראתו ית': "וכשמחשב בדברים האלו עצמן, מיד הוא נרתע לאחוריו וירא ויפחד, ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד⁶ "כי אראה שמך מעשה אצבעותיך גו' מה אנוש כי תזכרנו".

והיינו, שמלמד כאן הרמב"ם שהדרך לאהבתו וליראתו ית' היא ע"י ההתבוננות והעמקת הדעת בחכמת השי"ת בבריאת העולם (הן בנפלאות הבריאה כצבא השמים וגלגלי הרקיע, והן ב"מעשה מרכבה" שמבאר הרמב"ם בריש ספרו), וכאשר ישיג האדם גדולת הבורא ית"ש הרי זה מעורר את לבו לאהבת המקום ברוך הוא ולרצות קרבתו, "ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא"⁷, "וכשמחשב בדברים האלו עצמן" הרי זה מביאו לידי יראה.

והנה, דבר תימה יש כאן, דהרי שתי מצוות שונות הן אהבת ה' ויראתו, והן שתי תנועות הפכיות בנפש האדם ולבו, דאהבה היא רגש של קירוב ודביקות, ואילו יראה היא ריחוק ופחד מהדבר הנורא, והרמב"ם בהלכות אלו בחדא מחתא מחתינהו, מתחיל הוא בכך שמונה את שתי המצוות יחד "מצוה לאהבו וליראה ממנו", וממשיך גם הלאה לבאר יחד את פרטי מצוות אהבת ה' ויראתו, והדין נותן לכאורה שכיוון ששתי מצוות אלו מבטאות קצוות מנוגדים בנפש האדם, הרי מתאים לבאר קודם מצוות אהבת ה' וכיצד היא הדרך להשיגה, ורק לאחר מכן לבאר את הקצה ההפכי של רגשות האדם ומה הן דרכי היראה ממנו יתעלה.

ויש לבאר היטב מהות האהבה והיראה המדוברות כאן, ועל פי זה יתיישבו הדברים דבר דבור על אופנו.

אהבה של צימאון לעומת אהבה של דביקות

במהותה ואופנה של אהבת ה' יתכנו אופנים רבים הבאים בדרכי עבודה שונות, וכאן יתבארו שני אופני אהבה כלליים השונים זה מזה בתכלית:

יש אשר האהבה היא רגש של קרבה ודביקות בהשי"ת, שרגש זה אין בו צימאון והשתוקקות, אלא מכיוון שהאדם קרוב להקב"ה ודבק בו, הרי רגש של קרבה זו בשם אהבה יקרא לו.

(5) תהלים מב, ג.

(6) שם ח, ד.

(7) רמב"ם שם פ"ד הי"ב.

ויש אהבה אשר "רשפיה רשפי אש"⁸, אין בה רגש של קירוב ודביקות אלא להיפך, ככאשר מבין האדם גדולתו ית' ורוממותו אשר עד אין קץ, ומאידך מכיר גם את מקומו, אשר האדם נחות ושפל ורחוק מאוד מהבורא ית"ש, ממילא מתעורר בו רגש שמשותק וכמה בצימאון רב לקרבת ה' ולקדושתו, ואהבה זו היא בתנועה הפכית מאהבה של דביקות, דאהבה הראשונה היא רגש של קירבה אליו ית', ואהבה השנית היא מרגש הריחוק ממנו ושפלות האדם שלכן הרי הוא כוסף ומשתוקק להתקרב אליו ית', כשלהבת המגבהת עצמה תמיד ונכספת אל מקורה.

שני אופנים אלו, שניהם בשם אהבה יקראו, כי בשניהם הרגש הוא סביב הקרבה להשי"ת, אלא ששני רגשות הפכיים אלו מבטאים את מצבו של האדם: אם מרגיש שקרוב הוא אל ה', או שכתוצאה מהתבוננותו הרי הוא מרגיש את ריחוקו מאור ה' ולכן הוא צמא ומייחץ לקרבת הבורא.

והנה, האדם בעבדו את קונו בלבו וברגשותיו, יש אשר יגיע לאהבה של דביקות בה', ויש אשר אהבתו תהיה בצימאון ותאוה לקרבת ה', ודרכים הללו נתבארו בארוכה בסה"ק⁹.

והרמב"ם בבארו דרכי העבודה המביאות לאהבת ה', הרי הוא מדבר על אופן האהבה שהיא תשוקה וצמאון כרשפי אש, אשר דווקא רגש זה הוא הנמצא והנולד מדרך העבודה שמבאר בפרק זה, וכפי שיתבאר לקמן.

ידיעת הנברא בגדלות ה' – מעוררת צימאון לבלתי מושג

"יסוד היסודות ועמוד החכמות" אשר מבאר הרמב"ם בריש ספרו, הוא ידיעת ה', אחדותו ודרכי פעולותיו, ואת עיקרי הדברים מפרט הרמב"ם בפרקים הראשונים של הלכות יסודי התורה.

וכשמונה הרמב"ם מצוות אהבת ה', מורה הוא כי הדרך לאהבתו היא ע"י התבוננות בענייני ידיעת הבורא ית"ש, גדלותו ורוממותו והנבראים אשר יצר, שע"י שהאדם מעמיק דעתו ומחשבתו בגדלות ה', הרי מתעורר בלבו רגש האהבה למי שאמר והיה העולם.

אך זאת מובן, כי ככל שיעמיק האדם וישג עניינים עמוקים ונפלאים בידיעת ה', הרי אין קץ ושיעור לגדלותו ורוממותו, ואין האדם יכול להשיג בקוצר דעתו את אמיתת הפלאות ורוממות הבורא ית"ש.

(8) שיר השירים ח, ו.

(9) ראה בתניא פרק נ' בביאור ענין "אהבה כמים" לעומת "אהבה כרשפי אש". ובארוכה בספר המאמרים פר"ת ע' קיד ואילך. וראה גם בספר הערכים – חב"ד ערך אהבת ה' – כמים וכרשפי אש. וש"נ.

ואפילו מלאכים ושרפים רוחניים אשר אינם מלובשים בגוף גשמי, גם הם אינם יכולים להשיג בשכלם גדלותו ית', וכפי שכתב הרמב"ם בהמשך הפרק¹⁰, שלמרות שגם מעלה הכי תחתונה שבמלאכים "יודעת הבורא דעה שאין כח בני אדם המחוברים בגולם וצורה יכולים להשיג ולידע כמותה", מכל מקום הרי אפילו "המעלה (במעלת המלאכים) שאין למעלה ממנה" – "אינה יכולה להשיג אמיתת הבורא כמו שהוא, אלא דעתה קצרה להשיג ולידע".

וכיוון שאין האדם יכול להשיג בדעתו אמיתת גדלות הבורא ורוממותו, אם כן אי אפשר שע"י התבוננות זו יעורר אצלו רגש האהבה להשי"ת באופן שירגיש קרבת השי"ת, שהרי מבין הוא שעדיין רחוק הוא מאוד ממנו ית', והרבה יש לו עוד להשיג ולהבין מגדלותו.

וא"כ, רגש האהבה שמתעורר הרי הוא בתנועה ההפכית, שכיוון שהבין והשיג בגדלות הבורא ורוממותו, ומאידך יודע פחיתותו ושפלותו, הרי זה פועל עליו להשתוקק ולהיות כמה ומתאוה להתקרב עוד ועוד להקב"ה, ולהשיג בשכלו עוד מרוממותו וגדלותו, "ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא", ונמצא, שרגש זה נובע מכך שמרגיש שפלותו וריחוקו מהבורא ית"ש, והוא צמא לקרבתו.

אהבה ויראה גם יחד

ועל פי זה מובן היטב מדוע כולל הרמב"ם את אהבת ה' ויראתו בחדא מחתא, כי האהבה והיראה המבוארות כאן אינן הפכיות זו מזו, אלא אדרבה קרובות הן זו לזו ומסוג אחד הן.

ואף שאהבה היא רגש הקרבה להשי"ת, ויראה היא הריחוק ופחד מהשי"ת, וא"כ לכאורה הפכיות הן, הנה זהו רק כאשר מדובר אודות כללות העניין דאהבה ויראה, שאז אהבה היא רגש של דביקות וקירוב, ויראה היא פחד וריחוק, ושני רגשות אלו הם אכן הפכיים זה מזה.

אבל תוכן הרגש של יראת ה' המבואר כאן, אינו פחד ורתיעה מאימת העונש וכיו"ב, אלא היראה הנובעת מהידיעה והכרה שהאדם "הוא בריה קטנה שפלה אפילה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות". והיינו שהאדם המתבונן ומעמיק דעתו בגדלות ה', ונמצא מכיר ומרגיש פחיתות ערכו ושפלותו מול הא-ל הגדול והמרומם, הרי הוא מתמלא ברגש של יראה, הכנעה וביטול בפני הבורא, ואינו מחשיב כלל את דעתו ואת עצמו, אלא מרגיש עצמו בטל ומבוטל וכ"כ בריה קטנה שפילה אפילה" כלפי השי"ת, והרגשה זו של הכנעה וביטול היא ה"יראה" המבוארת כאן.